

En l'àmbit escolar

MARIA SOLÀ DE SELLARÈS:
TEOSOFIA, EDUCACIÓ I ESCOLA
NOVA A CATALUNYA

JOAN SOLER I MATA

Resum:

Maria Solà de Sellarès, nascuda l'any 1899, va integrar el nucli més actiu del moviment teosòfic català. Va estar vinculada a l'escola Damon i va dirigir la Residència Internacional de Senyoretetes Estudiants de Barcelona durant la Segona República. L'any 1939 va emprendre el camí de l'exili cap a França. Més tard es va traslladar a El Salvador i Guatemala, on va dirigir l'Escuela Normal femenina España i l'Escuela Normal femenina Belén, i va impulsar l'activitat teatral. Després d'exercir com a professora a la Universitat de San Carlos a Guatemala (1948-54), es va traslladar a Mèxic i es va vincular al moviment de les escoles Waldorf i va escriure i publicar diversos assaigs pedagògics. En el llibre *Vers la nova educació: la integritat de l'infant* (1987) sintetitza el propi pensament educatiu fonamentat en la interpretació de Cousinet, Xirau i Steiner, entre d'altres. Va morir a Mèxic l'any 1998.

Resumen:

Maria Solà de Sellarès, nacida en 1899, integró el núcleo más activo del movimiento teosófico catalán. Estuvo vinculada a la escuela Damon y dirigió la Residència Internacional de Senyoretetes Estudiants de Barcelona durante la Segunda República. En 1939 emprendió el camino del exilio hacia Francia. Más tarde se trasladó a El Salvador y Guatemala, donde dirigió la Escuela Normal femenina España y la Escuela Normal femenina Belén, e impulsó la actividad teatral. Tras ejercer como profesora en la Universidad de San Carlos en Guatemala (1948-54), se trasladó a México y se vinculó con el movimiento de las escuelas Waldorf y escribió y publicó varios ensayos pedagógicos. En el libro *Hacia la nueva educación: la integridad del niño* (1987) sintetiza su

pensamiento educativo fundamentado en la interpretación de Cousinet, Xirau y Steiner, entre otros. Murió en México en 1998.

Abstract:

Maria Solà de Sellarés (born in 1899) belonged to the most active of the Catalan theosophical movements. She was linked to the Damon school and during the era of the Second Spanish Republic, she led the International Ladies Students Residence in Barcelona. In 1939 she was exiled to France. Later she moved to El Salvador and Guatemala, where she was the headmistress of the Teacher Training College for Women “Spain” and the Teacher Training College for Women “Bethlehem.” There she promoted drama activities. After serving as a teacher at the University of San Carlos in Guatemala (1948-54), she moved to Mexico and was involved in the Waldorf Schools movement. She wrote and published several educational essays. The book *Towards a new education: the integrity of the Child* (1987) summarizes her educational thought based on the interpretation of Cousinet, Xirau and Steiner among others. She died in Mexico in 1998.

PRESENTACIÓ

La lectura del *Petit Journal* de Ferrière, en la part escrita durant els dies de l'estada a Barcelona l'any 1930 i dins el llarg viatge per diferents països d'Amèrica llatina, fa emergir la llista de persones que van tenir contacte amb el pedagog suís. Al costat d'alguns dels noms més coneguts de la pedagogia de l'època a Barcelona, també hi surten esmentats Maria Solà de Sellarés, Attilio Bruschetti i Ricardo Crespo. Es tracta de noms menys o gens coneguts o oblidats que tenien el propi paper en la renovació pedagògica de l'època. El cas de Maria Solà té una rellevància especial perquè surt esmentada en el diari com a organitzadora del viatge i amfitriona de Ferrière a Barcelona (Soler, 2008).

Aquesta comunicació és un apropament a la figura intel·lectual i al perfil humà de Maria Solà en el context de les aportacions del moviment teosòfic barceloní del primer terç del segle XX i, més tard, en institucions i moviments educatius llatinoamericans¹. L'activitat educativa desplegada a Catalunya i

●
¹ La comunicació és deutora de diverses fonts i persones. Els arxius de l'Institut J.-J. Rousseau de Ginebra, de la Societat Teosòfica a Barcelona, del Fons Històric de la Biblioteca Rosa Sensat, de la Biblioteca de la Facultat de Filosofia y Letras de la UNAM (Mèxic) –amb la valuosa col·laboració del professor Roberto González Moreno–, de l'Archivo General de la Guerra Civil Española, de la Biblioteca CRAI-UB al Pavelló de la República i de la Biblioteca de Catalunya conserven la major part dels documents i bibliografia que han servit de font de consulta. Entre les persones que han fornint les fonts orals o testimonis directes cal destacar: Enrique i Esther Sellarés Solà –els fills de Maria Solà– i la néta Núria Sellarés, que resideixen a Mèxic, Montserrat Pellisé de Puigbert (Lleida) i Josep Tarragó de la Societat Teosòfica, a Barcelona.

Amèrica llatina i l'ideari pedagògic que traspua de l'obra escrita són arguments suficients per reclamar i atorgar-li un lloc dins de la complexitat, l'heterogeneïtat i la composició polièdrica de la renovació pedagògica a Catalunya a través del desenvolupament de les diverses línies del moviment de l'Escola Nova.

LA VOCACIÓ EDUCATIVA DEL MOVIMENT TEOSÒFIC A CATALUNYA

La penetració a Espanya i Catalunya de la teosofia se situa l'any 1891 i cristal·litza l'any 1893 amb la fundació de les tres *rames* o centres a Madrid, Barcelona i València. La presència continuada en els anys següents s'ha de contextualitzar amb l'aparició de moviments alternatius al positivisme i al conservadorisme (Pomés, 2006). Val a dir també que en la recerca de la complementarietat entre raó i espiritualitat, s'hi detecta l'anhel de construir un nou humanisme a partir del diàleg amb la cultura oriental i l'intent de trobar una síntesi entre religió, filosofia, ciència, psicologia i ètica. Es tracta d'objectius concordants amb els principis de la Societat Teosòfica fundada a Nova York per H.P. Blavatsky i H.S. Olcott l'any 1875: fomentar l'estudi de les religions, la filosofia i les ciències, investigar les lleis de la natura i els poders de l'home i crear els lligams per formar una fraternitat universal de la humanitat, sense tenir en compte les diferències.

La tasca dels catalans Francesc Montoliu (1861-1892) i Josep Xifré (1893-1914), considerats els pilars del teosofisme espanyol, en la introducció del moviment apunta una vocació educadora que es mantindrà i desenvoluparà en les dècades de 1920 i 1930. La traducció de textos clàssics orientals i de les obres doctrinals dels fundadors i també d'Annie Bessant –la presidenta de la Societat teosòfica internacional a partir del 1907– i de C.W. Leadbeater entre altres; l'edició i posterior divulgació d'aquestes publicacions; l'organització de conferències i cursos; l'edició de diverses revistes (*Estudios teosóficos*, *Sophia*, *Loto Blanco* i *Teosofia*) i el mecenatge en empreses de caràcter filantròpic són els eixos que caracteritzen la vocació reformadora i educadora de la teosofia. Aquesta precisió coincideix amb la dura crítica que Joan Tusquets (1927) dirigeix al teosofisme des de les posicions doctrinals del catolicisme: “Hi ha un camp comú on s'alien sovint protestantisme i teosofisme. Són les sectes moralitzadores i altruistes: naturisme, vegetarianisme, antialcoholisme, educació sexual, *boyscouts*, obrerisme, esperantisme, internacionalisme, Rotary-Club, etc. Totes elles prediquen la més absoluta tolerància. Totes coincideixen amb la vaga moralitat pròpia dels protestants moderns i dels teosofs.” (p. 213).

La duresa de l'atac de l'Església catòlica està provocada per l'èxit que la teosofia anava assolint entre les joves generacions. La crítica no amaga la constatació, confirmada pel mateix Tusquets, d'un augment de l'activitat: tres centres o *rames* (al carrer Escudellers Blancs, al carrer Jesús a Gràcia i al carrer Galileu a Sants), l'escola Damon a Vallcarca,

les revistes *El Loto Blanco* de Barcelona i *La Aurora* de Madrid, i l'editorial Teosòfica que fou possible gràcies al mecenatge de Josep Xifré. El ric i ampli catàleg d'aquesta editorial –la Biblioteca Orientalista de Ramon Maynadé– és un clar exemple de la vocació educadora de la teosofia basada en la lectura, la interpretació, el comentari i l'explicació d'un ventall d'obres –la majoria traduccions– de teosofia, però també de misticisme, ritualisme, orientalisme, psicologia transcendental, filosofia, metafísica i ètica, mitologia, mentalisme, ocultisme, etc.²

La revisió dels títols d'aquest fons editorial permet visualitzar els principals noms de la intel·lectualitat o els teòrics del moviment teosòfic a Catalunya. D'entre tots ells, atenent a la tasca educativa, és necessari destacar les figures de Federic Climent Terror i Attilio Bruschetti, sense menystenir el treball i l'activitat d'altres actius teòsofs o simpatitzants com ara Lluís Gertsch, Carme Mateu, Josep M. Roviralta, Ester Nicolau, Cosme Rofes, Enric Sellarès, Jacint Planas, Humbert Torres, Maria Alonso, Sadurní Torra i Fèlix Martí Ibáñez (el fill de Fèlix Martí Alpera), que només són alguns noms d'una llarga llista que no és fàcil reconstruir. Una mostra de la solidesa de la teosofia a Barcelona i Catalunya és la celebració del Congrés Teosòfic Internacional celebrat a Barcelona l'any 1934 amb una xifra de 288 assistents, dels quals 209 eren de nacionalitat espanyola³.

Federic Climent Terror és considerat el traductor més prolífic d'obres de temàtica teosòfica i, com a prologuista de moltes d'elles, es va convertir en un dels principals divulgadors de la teosofia. El prestigi assolit com a publicista i orador a Barcelona durant les primeres dècades del segle XX afavoriren que emergís com un dels membres més destacats del moviment i també de la maçoneria, essent membre fundador i actiu de la lògia Inmortalidad, d'orientació teosòfica (Sánchez Ferré, 2008). També va presidir l'Institut de Educación Integral y Armónica, fundat l'any 1912 al carrer Escudellers Blancs, un altre centre teosòfic barceloní. Convé recordar la participació de Climent Terror (l'únic ponent masculí) en el cicle de conferències sobre l'educació femenina

●
² Vegeu: MAYNADÉ, Ramon (Editor); *Catálogo general de la Biblioteca Orientalista 1929-1930*. Barcelona, 1929 [Fons Bergnes de las Casas - Biblioteca de Catalunya]. Una altra dada per valorar l'amplitud de la tasca editorial del moviment teosòfic s'obté en fer una cerca del termes "teosofia" i "teosofisme", prenent Barcelona com a lloc d'edició, dins el Catàleg col·lectiu de la Red de Bibliotecas de los Archivos Estatales (Archivo de la Guerra Civil Española). El resultat és una llista de 397 títols (alguns, repetits) requisats en el període de repressió franquista i editats sobretot per Ramon Maynadé, però també per la Llibreria Sintes, l'editor Antoni Roch, la Societat teosòfica espanyola, la Llibreria Parera, El Loto Blanco, etc. [Catàleg disponible a: <http://www.mcu.es/ccbae/es>].

³ La producció editorial de Federic Climent Terror és amplíssima, d'acord amb el seu perfil polifacètic (temes d'autoajuda, èxit personal i professional, formació del caràcter, etc.), però en l'àmbit educatiu es poden destacar: "El valor pedagógico y la eficacia educativa de las obras de Marden", dins *Cursillo de autoeducación* (Barcelona: Imp. Galva, 1915); *Educación de los niños* (Barcelona: José Gallach, 19--?); *Educación cívica* (Barcelona: Espasa-Calpe, 1920).

celebrat a l'Ateneu barcelonès l'any 1916. En la conferència, *La mujer en la antigüedad y la mujer moderna; sierva o compañera*, va defensar la necessitat de reconèixer els drets de la dona i va insistir a identificar el problema de la dona com un problema d'educació: “*El problema feminista no es, en resumen, ni más ni menos que un problema pedagógico*” (Climent Terror, 1916, p. 28). Fet el diagnòstic, proclamà que l'educació havia de servir per transformar la dona de criada a companya, “*la dignidad que por justicia le corresponde*” (p. 22)⁴. Uns anys més tard, l'autor insistia en la importància de l'educació de les mares en el pròleg de la traducció d'una obra de Ferrière, apel·lant al model de la Gertrudis pestalozziana que, segons ell, era l'educadora ideal que aplicava la fórmula de l'amor pedagògic fonamentat en la intuïció (amor, saviesa i voluntat)⁵.

El segon nom es correspon amb la figura d'Attilio Bruschetti, un altre personatge polifacètic, filantrop i escriptor d'origen italià, nascut a Bolonya i arrelat a Xàtiva, al País Valencià, que va residir també a Barcelona, on va morir l'any 1932⁶. Bruschetti era un actiu lliurepensador, vinculat a la teosofia i impulsor dels principis de la fraternitat universal, d'idees i conviccions avançades al seu temps, autor i traductor de diverses obres de caràcter moral i educatiu⁷. A l'hora de cercar els lligams dels teòsofs catalans amb el moviment de l'Escola Nova, és necessari referir-se a ell, membre de la Fraternitat Internacional de l'Educació de Béatrice Ensor i introductor de les joves generacions de la teosofia en les idees de la pedagogia activa de Montessori, Decroly i Ferrière, tal com es desprèn de la lectura de l'opuscle *Salvemos a los niños (Sugestiones a padres y maestros)*: “*La escuela de la vida es una escuela de experiencias, de las que hemos de obtener por fruto el conocimiento, que sólo viviendo puede cosecharse*” (p. 21-22).

La vocació de Bruschetti és l'educació de la joventut a través de la “ciència pràctica de la vida”, una síntesi d'higienisme, educació física i vida a la naturalesa

⁴ Vegeu el pròleg de Federic Climent Terror a: FERRIÈRE, Adolphe (1927); *La educación en la familia*. Barcelona: Imprenta Clarasó, 1927 (Fraternidad Internacional de Educación, 1928).

⁵ Vegeu: TORREGROSA, Vicent; BUFORN, Rafel; VENTURA, Agustí (coord.) (1986); *Homenatge a Bruschetti*. Xàtiva: Fundació Pérez-Bruschetti.

⁶ La llista d'obres publicades d'Attilio Bruschetti és extensa. Es tracta generalment d'opuscles de 20 a 30 pàgines escrites amb caràcter divulgatiu. Com a exemples citem: *Ciencia práctica de la vida* (Barcelona, Lib. Parera, 1914), *Cuando seas madre: consejos a una joven esposa* (Barcelona, Antonio Roch, 19--?), *Salvemos a los niños: sugerencias a padres y maestros* (Barcelona, Fraternidad Internacional de Educación, 192-?), *Idealismo práctico: a los idealistas prácticos de Barcelona* (Barcelona, Antonio Roch, 19--?), *Regeneración: consejos a padres y maestros* (Barcelona, Fraternidad Internacional de Educación, s.a.). També són d'interès les traduccions de: ENSOR, B. *Teosofia y educación* (Barcelona: Biblioteca Orientalista, s.a.); FERRIÈRE, A. *La educación en la familia* (Barcelona: Imprenta Clarasó, 1927).

⁷ El primer número de la revista *Prometheus* va aparèixer el març del 1930 amb periodicitat mensual. Val a dir que el número 9 de maig del 1931 saludava i donava la benvinguda a la República, fent notar el caràcter apàrtidista i internacionalista de l'associació. A partir de l'abril del 1933 la revista es converteix en trimestral i s'edita des de Madrid.

amb els valors de l'idealisme i l'orientalisme al servei de la construcció de la humanitat (la fraternitat). La formació del caràcter a través del domini de la voluntat i la concentració de la ment són la clau per a l'educació de "l'idealista pràctic" que simbolitza la presència de la teosofia en les futures generacions.

L'Associació d'Idealistes Pràctics, fundada l'any 1927 a Barcelona, agrupava joves d'ambdós sexes que rondaven la vintena d'anys i aplegava un nombre de socis entre seixanta i vuitanta, segons es desprèn de la lectura de l'òrgan de l'associació, la revista *Prometheus*⁸. A Catalunya, l'associació tenia seccions a Barcelona, Badalona, Caldes de Montbui i Manresa, i organitzava excursions i acampades, visites, conferències i reunions setmanals de debat en el local social (primer al carrer Provença, 271, pral. 1a, i més tard al carrer Santa Anna, 28, 1r, 2a), a més de la biblioteca i l'edició de la revista. Les preocupacions se centraven en els problemes específics de la joventut i en temes d'actualitat (eugenèsia, nudisme, pacifisme, naturisme, internacionalisme, religió, filosofia i moral).

Aquesta entitat juvenil, al costat de la Cadena d'Or i la Taula Rodona, d'orientació teosòfica i també adreçades a la formació dels infants, adolescents i joves, van ser un veritable fogar que va alimentar i desvetllar l'interès de les joves i futures generacions de la teosofia⁹. És ben probable, doncs, que la iniciació de Maria Solà dins el moviment es realitzés en algun d'aquests àmbits.

MARIA SOLÀ DE SELLARÈS: DE CATALUNYA I EUROPA A AMÈRICA LLATINA

Maria Mercè Solà Ferrer va néixer a Barcelona el 31 d'octubre del 1899. El pare va morir de pneumònia als vint-i-cinc anys quan ella era una nena acabada de néixer i, per això, la vida familiar va ser compartida amb la mare i una germana que era quatre anys més gran. Va ser una infantesa que, malgrat l'absència del pare, ella mateixa descriu com a feliç i satisfatòria (Solà, 1987a, p. 7). La vida escolar, fins als tretze anys, es va desenvolupar en una escola pública de la ciutat. Després dels estudis primaris no va poder ingressar a l'Escola Normal, a l'inici del curs 1913-1914, perquè no complia el requisit de tenir fets els catorze anys. A

●
⁸ Vegeu: *La Cadena de Oro* (revista trimestral publicada a Madrid a partir del 1921); *The Round Table Annual: the organ of an international league for young people* (publicació periòdica editada a Londres, Tori i Brussel·les a partir del 1924) [Font: Archivo General de la Guerra Civil Española. Catálogo colectivo de la Red de Bibliotecas de los Archivos estatales. Disponible a: <http://www.mcu.es/ccbae/es>].

⁹ Aquesta activitat editorial fou el pretext d'una interessant correspondència, entre 1966 i 1972, amb Joan Mascaró a qui coneixia de l'etapa de la Residència de Pedralbes i havia retrobat més tard en un viatge a Anglaterra. Maria Solà s'hi va dirigir per demanar autorització per a la traducció al castellà de les obres en anglès de Mascaró (pròpies i traduccions). A més de detalls biogràfics, les cartes revelen els interessos i les opinions contraposades d'un i altra sobre la teosofia i l'orientalisme (Mir, 1998, vol. II, p. 206-236).

partir d'aquell moment la formació de la jove Maria Solà s'orientaria pels camins de l'autodidactisme, la lectura, les conferències i, sense cap mena de dubte, la vinculació amb el moviment teosòfic barceloní.

La vida laboral es va establitzar l'any 1916, als 17 anys, quan es va presentar a unes oposicions i va entrar com a funcionària administrativa a la Mancomunitat de Catalunya. Per motius i fets concrets que desconeixem, les activitats dins el moviment teosòfic li van obrir la possibilitat d'entrar en contacte amb la Fraternitat Teosòfica de l'Educació, fundada per Beatrice Ensor, en la qual va descobrir i conèixer la gestació de la Lliga Internacional de la Nova Educació que es fundaria definitivament a Calais l'any 1921 (Lawson, 1981; Brehony, 2004). De fet, Maria Solà esdevindria la primera representant espanyola dins el comitè de la Lliga, uns anys abans que s'organitzés una delegació més institucional a través del grup liderat per Luzuriaga.

La convivència dins els grups juvenils vinculats a la teosofia, l'excursionisme i la vida a la natura, la música i l'art, li van facilitar el coneixement d'Enric Sellarès Vernet, amb qui va contraure matrimoni l'any 1924. La família Sellarès Solà va tenir dos fills: l'Enric (nascut l'any 1928) i l'Esther (nascuda el 1930).

Durant aquests anys va participar activament, des de Barcelona, en l'obra educativa de la Fraternitat Internacional d'Educació i en la creació i el funcionament de l'escola Damon, de la qual va ser una de les impulsores i la presidenta del consell directiu. La presència pública de Maria Solà va augmentar quan, l'any 1931, va rebre l'encàrrec de dirigir la Residència Internacional de Senyoretetes Estudiantes, que es va fundar i instal·lar al Palau de Pedralbes de Barcelona. Durant els anys de la Guerra Civil, amb la residència tancada, va presidir l'entitat Assistència Infantil, de la qual parlarem més endavant.

L'any 1939, la família Sellarès Solà va emprendre el camí de l'exili, primer a França i, al cap d'uns mesos, a Amèrica llatina. En aquesta nova etapa, l'activitat pedagògica de Maria Solà va augmentar progressivament. Les principals fites són la direcció de l'Escuela Normal femenina España a El Salvador (1940-45), la direcció de l'Escuela Normal femenina Belén a Ciudad de Guatemala (1945-48), la docència a la Universitat de San Carlos i la direcció del Liceo Hispano Guatemalteco (1948-54) i, després del cop d'estat del 1954 a Guatemala, l'exili a Mèxic, on continuà la tasca educativa.

La maduresa humana i intel·lectual assolida per Maria Solà de Sellarès van ser el trampolí i la base que va sustentar una activitat desplegada, a Mèxic, en diversos fronts: la docència a la UNAM i a la Universidad de las Américas, l'edició de textos clàssics de la teosofia i les filosofies i religions orientals

dirigint la col·lecció Tradición Sagrada de la Humanidad de l'editorial Diana (període 1966-72)¹⁰, la divulgació de les idees teosòfiques i dels principis de la pedagogia Waldorf, els viatges a l'Índia, a Anglaterra i a Barcelona¹¹, la reflexió filosòfica i pedagògica plasmada en alguns articles a les revistes *Cuadernos Americanos* i *Diálogos*, la publicació de les seves obres sobre educació com a síntesi de la pròpia autoformació, reflexió i experiència pedagògica i, finalment, una digna vellesa envoltada de la família però allunyada del ritme i l'activisme dels anys viscuts i amb un regust que, malgrat tot, la seva vida “no interessava a ningú”.

Maria Solà de Sellarès va morir a la ciutat de Mèxic el 22 de maig del 1998, tancant una llarga i intensa biografia, rica en l'acció, profunda en la reflexió espiritual i, sobretot, marcada des del punt de vista educatiu, tal com ella mateixa ens mostra en la pròpia autobiografia (Solà, 1987a).

L'ESCOLA DAMON: UN PROJECTE D'ESCOLA NOVA

L'Escola Nova Damon, ubicada en una torre dins un ampli jardí del carrer Móra d'Ebre al barri de Vallcarca (en un terreny avui ocupat per uns blocs d'habitatges), va ser la realització educativa més visible del moviment teosòfic barceloní. El clima favorable a la creació d'Escoles Noves, que Maria Solà havia respirat en les relacions amb Ensor i Ferrière durant els inicis de la dècada del 1920, és una de les causes principals que són a l'origen de la idea. L'empenta de la jove Solà es va veure reforçada pel suport de destacats membres del moviment teosòfic barceloní com ara el metge higienista i naturista Lluís Gertsch, l'intel·lectual Federic Climent Terrer i el filantrop Attilio Bruschetti que ja hem esmentat en un apartat anterior.

L'escola va ser fundada l'any 1926 sota l'empara de la Fraternitat Internacional de l'Educació i estava afiliada a l'Oficina Internacional d'Escoles Noves dirigida per Ferrière que, d'altra banda, va acceptar la presidència d'honor del centre. En l'ideari hi figuraven els principis de la promoció i pràctica de l'higienisme i l'educació física, la coeducació, l'autoeducació i l'autogovern, l'ensenyament científic, l'ensenyament a l'aire lliure, l'educació musical i artística i, per damunt de tot, el respecte més profund a la personalitat de l'infant. L'escola funcionava

●
¹⁰ Durant un viatge a Barcelona l'estiu del 1966, va morir Enric Sellarès, el marit de Maria Solà, com a conseqüència d'una malaltia cardiorespiratòria. Al cap d'uns anys, l'estiu del 1972, Maria Solà farà una nova estada a Barcelona i participarà en un seminari sobre pedagogia Waldorf i establirà contactes amb el moviment teosòfic barceloní.

¹¹ Vegeu “Un proyecto de Escuela Nueva en España”, *Revista de Pedagogía*, 51 (1926), p. 133-137.

en règim de mitja pensió amb un internat per als fills de les famílies que ho volien. Des del punt de vista de l'orientació didàctica s'aplicaven els postulats del pla Dalton i el mètode Montessori. Des del punt de vista ètic i religiós, l'escola no es declarava laica sinó que, d'acord amb la influència teosòfica en l'ideari, pretenia fomentar el cultiu del sentiment religiós del nen sense cap limitació i "amb la més àmplia tolerància envers el pensament religiós de cadascú"¹². Com a síntesi de l'ideari ens serveix la definició del prospecte de difusió de l'escola: "L'Escola té per objectiu essencial desvetllar en el nen la consciència de la seva realitat moral i cultivar l'ànima segons la direcció del propi esperit. Per tant, la instrucció general i les activitats escolars no són considerades en si mateixes com a fins educatius, sinó com a mitjà de desenvolupament harmònic de la consciència de l'infant."¹³ Els responsables del centre tenien cura de la vida social i de l'ambient familiar amb el convenciment que el clima escolar era determinant en l'orientació del procés educatiu i el desenvolupament dels infants.

Ferrière va visitar l'escola Damon l'any 1930. Segons es desprèn del diari personal, la va trobar modesta i amb una matrícula de "només" quaranta alumnes, amb els quals va compartir una assemblea (l'òrgan d'autogovern de l'escola), una lectura en veu alta i una actuació musical abans d'iniciar les tasques escolars per aconseguir un bon clima de recolliment i reflexió (Soler, 2008, p. 238-239).

Al costat del paper dinamitzador i impulsor de Maria Solà i els mecenes que donaven suport al projecte, la direcció del centre fou confiada a Ricardo Crespo, que coordinava un equip de professorat limitat per les possibilitats econòmiques de l'entitat. Crespo havia fet estudis a Anglaterra becat a través de donacions particulars per tal de conèixer les experiències i els mètodes lligats a la nova educació. Els coneixements d'anglès li van servir per completar la dedicació docent amb tasques de traducció i adaptació al castellà d'algunes obres didàctiques, en la col·lecció *El tesoro del maestro* de l'editorial Labor, durant la dècada del 1930¹³; una tasca de professor i traductor que, posteriorment, va desenvolupar també a Bristol, durant l'exili a Anglaterra després de la Guerra Civil (Monferrer, 2007, p. 297). Una part important dels encàrrecs de traducció de l'anglès al castellà li van arribar precisament a través de Maria Solà de Sellarès que, des de Mèxic i tal com ja hem esmentat, promovia l'edició de textos orientalistes.

¹² Vegeu l'opuscle *Escuela Nueva Damón* [Font: Fons Històric - Biblioteca Rosa Sensat].

¹³ Concretament, Ricardo Crespo figura com a adaptador del contingut del vol. I (RUDE, Adolf; *La escuela nueva y sus procedimientos didácticos*) i com a traductor dels capítols de "Física" i "Química y Mineralogía" del vol. IV (*La enseñanza de las ciencias exactas y naturales*), editats per Labor (1937).

LA RESIDÈNCIA INTERNACIONAL DE SENYORETES ESTUDIANTS: EDUCACIÓ INTEGRAL I EXPERIÈNCIA ESTÈTICA

“Les Residències d’Estudiants de l’Institut d’Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya estan inspirades en el propòsit de fornir a la joventut estudiosa una llar que sigui el complement indispensable per a la seva formació intel·lectual i física”, tal com consta en l’opuscle editat pel mateix institut l’any 1935 (p. 1).

En aquest marc cal situar l’experiència educativa que va donar més notorietat a Maria Solà durant els anys de la Segona República a Catalunya: la direcció, al costat de l’escriptora i periodista María Luz Morales i amb la col·laboració assessora de Candelària Escolà, de la Residència Internacional de Senyorettes Estudiants instal·lada al Palau de Pedralbes.

La residència va obrir les portes el curs 1931-1932 amb l’objectiu d’oferir un marc d’acollida i estudi per a les joves que arribaven a Barcelona, des de lluny, amb la intenció de cursar estudis superiors. El model de la residència buscava referents en institucions semblants de Nova York, París, Londres i la Residència de Señoritas de Madrid, fundada per María de Maeztu¹⁴. L’any 1933, la residència femenina de Pedralbes es va integrar dins l’Institut d’Acció Social Universitària i Escolar dirigit per Antoni Maria Sbert¹⁵.

La institució podia acollir una seixantena d’estudiants amb una reserva de quinze places per a becàries i admetia també l’estada de professores, graduades, estrangeres i grups en viatge d’estudis. Les residents participaven en l’organització i vida diària del centre a través de les seccions de cultura, festes, esports i l’obra social d’assistència infantil, fundada l’any 1934. Aquesta entitat social tenia cura de l’atenció a infants ingressats a l’hospital Clínic i feia suport a una colònia permanent de convalescència a Caldetes. Entre els serveis de la residència, a més de la manutenció i allotjament, hi havia l’assistència mèdica i un servei d’autocar per als trasllats al centre de la ciutat i als llocs d’estudi.

L’activitat cultural i artística va donar una notable projecció externa al centre. Al costat de les conferències de personalitats de prestigi (Carles Soldevila, Angel Osorio, Josep Puig i Cadafalch, Joan Estelrich, Gabriela Mistral, Jeroni de Moragas, etc.) i de cursos de ritme i dansa, ocupaven un lloc destacat els recitals de poemes i textos (de Margarita Xirgu, per exemple), els concerts de música clàssica i les festes de final de curs. Aquests actes eren veritables esdeveniments on participaven els membres més destacats dels cercles culturals i artístics de la

●
¹⁴ Vegeu MORALES, María Luz; “Temas femeninos: Residencia-Hogar”, *La Vanguardia*, 19 d’agost del 1931, p. 3-4.

¹⁵ Vegeu *Annals* de l’Institut d’Acció Social Universitària i Escolar. Barcelona, juliol del 1935, any I, vol. I.

societat barcelonina. Foren rellevants i lluïdes les festes del període 1933-36, les tres darreres celebrades al Teatre Grec de Montjuïc, titulades respectivament *Teatre de la Naturalesa* (amb representacions de textos de Goethe i Shakespeare, interpretat en anglès i dirigit per Joan Mascaró), *Festa de la Música i la Dansa* (una visió retrospectiva de la dansa a Europa fins a l'edat mitjana i a l'antiga Grècia), *Una Festa d'Art: l'Índia clàssica i Estampes bíbliques*, on van col·laborar estudiants de l'Escola Normal de la Generalitat i membres del grup de Teatre Universitari Català.

L'orientació cultural i artística de les activitats portaven l'empremta de Maria Solà: “Una persona molt educada que tenia un gran tacte per tractar amb la joventut. Procurava que allí hi trobessin no sols allotjament i manutenció, sinó també un complement cultural i de relacions socials” (Artiga, 1991, p. 96). No és gens gratuït veure-hi la petjada dels plantejaments de l'educació femenina explicitats des del moviment teosòfic barceloní i, de forma particular, per Climent Terrer i Bruschetti: la lluita contra la ignorància i la importància del progrés espiritual sota l'impuls de l'art, la música, la poesia i el cant. L'activitat cultural i artística esdevenia un element central entorn del qual es bastia l'ambient i el clima de la residència i, a la vegada, es convertia en un eix transversal que creava lligams comuns i afavoria relacions entre noies de procedència i estudis ben diversos. Aquesta orientació i mirada orientalista també van suscitar alguns recels i crítiques que Galí recull i amplifica assenyalant que, en relació a la religió i la llibertat religiosa, “en el cas de la Residència de Senyoretetes el problema era més agut perquè, pels antecedents de la senyora Maria Solà, sospitem que duia creences o ideologies molt poc consonants amb la mentalitat i les característiques del nostre poble i de la nostra gent” (Galí, 1983, p. 269).

TEOSOFIA I NOVA EDUCACIÓ: LA INTEGRITAT DE L'INFANT

La revisió biogràfica i l'apropament a les dues experiències educatives barcelonines de Maria Solà ens revelen la presència d'un ideari pedagògic sustentat i inspirat en dos eixos: la teosofia i els principis renovadors de l'Escola Nova, sobretot els de caràcter més espiritualista, aprovats a Calais l'any 1921.

Aquest ideari es va anar configurant a partir de l'experiència pràctica i de la lectura, l'estudi i la reflexió profunds dins un procés d'autoformació que va durar tota la vida. L'obra *Vers la nova educació: la integritat de l'infant* (1987) constitueix la síntesi de l'ideari al qual ens referim que, a la vegada, està confegit a partir de les aportacions de diversos autors, convenientment seleccionats, ordenats i sistematitzats. Aquesta obra tingué continuïtat en dues publicacions posteriors (Solà, 1988 i 1990) que, a més, també recollien algunes idees formulades uns anys abans i publicades a *Cuadernos Americanos*, la revista

dirigida per Jesús Silva Herzog, i *Diálogos*, la publicació del Colegio de México dirigida per Ramon Xirau (Solà, 1972, 1973, 1974, 1976, 1978).

El pensament educatiu de Maria Solà de Sellarès parteix de la premissa de la integritat de l'infant (el concepte de l'“hombre en ciernes”: l'home a l'inici, en formació, quan ha florit però encara no ha donat els seus fruits) (Solà, 1974) i es planteja l'educació des d'una triple perspectiva: la mística, la filosòfica i la científica.

El procés educatiu és un viatge iniciàtic com ho són també, de forma genèrica, la iniciació al misteri, a la mística, a la veritat i a la teosofia, o, de manera més concreta, la descoberta de l'espiritualitat oriental a través d'un viatge a l'Índia (Solà, 1976). De forma coherent amb la construcció de l'ideari teosòfic (la síntesi de filosofia, ciència, religió, psicologia i ètica), la seva pedagogia és també una antologia i una síntesi de les aportacions dels autors que han recorregut i impregnat el propi itinerari formatiu: Cousinet i la síntesi de la nova educació¹⁶; Marcault i Brosse i la biologia de l'esperit¹⁷; Steiner i l'educació com a obra d'art (Solà, 1973); Krishnamurti i l'harmonia entre l'esperit, el cos i el cor; Scheler i el lloc de l'home dins el cosmos; Ortega i la idea de generació com a integració de la individualitat (Solà, 1978), i Joaquim Xirau i el lligam entre filosofia i educació. Al capdavall, però, l'idealisme i l'espiritualitat oriental (l'herència teosòfica) impregnen aquesta síntesi marcada per un sincretisme pedagògic orientat a la nova educació¹⁷. L'educació integral que Maria Solà proposa “no consisteix a transmetre a l'infant les tècniques acumulades en el decurs dels segles, sinó a subministrar a l'activitat integrant del jo les condicions externes mitjançant les quals la seva autonomia conscient pot efectuar el seu normal desenvolupament amb una major seguretat, és a dir, assolir el més eficaç domini possible dels seus mecanismes psicofisiològics i dels nivells corresponents” (Solà, 1987, p. 71). L'autora ens proposa un procés educatiu marcat per diverses fases (sensorial, activa, afectiva i intel·lectual) relacionades amb les etapes escolars (llar d'infants i parvulari, escola primària, secundària i superior) en la conformació del procés de desenvolupament de l'infant per arribar a “ésser” (p. 39). Al final del procés la universitat significaria la humanització del saber i la integració de la individualitat en la comunitat (la Humanitat): comprendre, respondre i ajudar (p. 82).

●
¹⁶ Vegeu MARCAULT, J.-Emile; BRO SSE, Thèrèse (1949). *L'éducation de demain*. París: Adyar.

¹⁷ Maria Solà també va desenvolupar una activa tasca de traducció (de l'anglès al castellà) d'obres clàssiques orientals que, sens dubte, és un complement de la tasca educativa atès el caràcter divulgador dels textos publicats dins de la col·lecció *Tradición Sagrada de la Humanidad* de l'editorial Diana de Mèxic. La presentació i introducció de l'obra de Krishnamurti, *Antologia comentada de su mensaje* (Mèxic: Costa-Amich, 1983, p. 11-24) n'és un bon exemple.

EPÍLEG: LA TEOSOFIA I LA COMPLEXITAT I PLURALITAT DE LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA

Les limitacions marcades per l'extensió de la comunicació no ens permeten anar més enllà en l'anàlisi. Inevitablement resten pendents altres consideracions sobre el tema, tant en l'aprofundiment en el veritable abast i significat de l'obra educativa de Maria Solà com en el pes específic del moviment teosòfic a Catalunya. És evident que hi ha preguntes que ens caldria respondre: el cas de Maria Solà és aïllat o hi ha altres mestres i educadors (coneguts o no) vinculats al moviment teosòfic a Catalunya durant el primer terç del segle XX?; fins a quin punt la teosofia, activa i present en la vida privada, va assolir presència i influència en els espais públics de l'activitat ciutadana?; com eren la vida quotidiana, les pràctiques, les reunions de debat i les activitats organitzades en el si dels grups vinculats al moviment teosòfic?; per quins camins es va reprendre l'activitat del moviment teosòfic durant el franquisme?; etc.

Al costat dels dubtes i les preguntes, també tenim evidències per formular dues afirmacions que considerem pertinents. En primer lloc, cal constatar que els lligams entre el moviment teosòfic i el moviment de l'Escola Nova no es van establir només a partir d'algunes personalitats com el cas de Béatrice Ensor. Les relacions també es van estendre, encara que fos amb intensitat irregular, en diferents països on es pot detectar la presència d'educadors i experiències inspirades en la teosofia. És evident que la presència i les relacions a Catalunya han quedat prou demostrades.

La segona constatació té a veure amb el caràcter de la renovació pedagògica del primer terç del segle XX. Les aportacions de Maria Solà, Bruschetti i d'altres, i experiències com l'escola Damon ens proposen i confirmen una visió de la renovació pedagògica més heterogènia que homogènia, més polièdrica que plana, més diversa que uniforme, més fragmentada que continuada, més complexa que esquemàtica i més circular que lineal. Estem, doncs, davant d'un procés plural amb confluències, però també amb divergències.

Les darreres ratlles de l'epíleg són per subratllar la posició personal i pedagògica de Maria Solà, "la vella lluitadora en pro de la nova educació de l'infant" (tal com l'anomenen els editors de la seva obra a Mèxic). Més enllà de la discussió sobre el caràcter innovador de les idees, no hi ha dubtes sobre la inquietud intel·lectual, la coherència, el sentit ètic i el compromís social d'una tasca educativa en diferents moments i contextos perquè, segons ella mateixa, "l'educador no és simplement un especialista que automàticament aplica uns mitjans: és l'home universal, el qual, per vocació, posseeix un ideal llargament acaronat durant molt de temps per tal que inspiri les joves generacions que li siguin confiades" (Solà, 1987, p. 88).

Referències bibliogràfiques

ARTIGA, Cèlia (1991); “Residència Internacional de Senyorettes Estudiants”, dins *L'escola que jo he viscut (1919-1977)*. Reus: Germans Palacín Artiga, p. 95-101.

CLIMENT TERRER, Federic (1916); “La mujer en la antigüedad y la mujer moderna; sierva o compañera”, dins *Educación femenina*. Cursillo de conferencias celebrado en el Ateneo barcelonés los días 31 de enero y 1, 3, 4 y 5 de febrero de 1916. Barcelona: Librería Parera, p. 21-28.

BREHONY, Kevin J. (2004); “A New Education for a New Era: The Contribution of the Conferences of the New Education Fellowship to the Disciplinary Field of Education 1921-1938”. *Paedagogica Historica*, 40 (5-6), p. 733-755.

GALÍ, Alexandre (1983); “Acció de la Generalitat de Catalunya: Residència Internacional de Senyorettes”, dins *Història de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900 a 1936*. Llibre VIII. Institucions d'ensenyament per a la dona. Barcelona: Fundació A.G., p. 266-269.

INSTITUT D'ACCIÓ SOCIAL UNIVERSITÀRIA I ESCOLAR (1935); *Les Residències d'Estudiants de Catalunya*. Barcelona.

MIR, Gregori (1998); *Correspondència de Joan Mascaró (1930-1986)*. Vol. I i II. Mallorca: editorial Moll.

LAWSON, M.D. (1981); “The New Education Fellowship: The formative years”. *Journal of Educational Administration and History* [University of New England, N.S.W.], 13 (2), p. 24-28.

MONFERRER CATALÁN, Luis (2007); *Odisea en Albión: los republicanos españoles exiliados en Gran Bretaña, 1936-1977*. Madrid: Ediciones de la Torre.

POMÉS, Jordi (2006); “Diálogo Oriente-Occidente en la España de finales del siglo XIX. El primer teosofismo espanyol (1888-1906): un movimiento religioso heterodoxo bien integrado en los movimientos sociales de su época”. *Revista HMiC*, IV, p. 55-74. [Disponible a: <http://seneca.uab.es/hmic>]

SÁNCHEZ FERRÉ, Pere (2008); *La maçoneria a Catalunya (1868-1947)*. Vol. I i II. Barcelona: Ed. Clavell Cultura.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1972); “El Oriente y el Occidente ante la idea del hombre”. *Cuadernos Americanos* [México], 182 (3), p. 120-130.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1973); “En torno a una nueva teoría educativa”. *Cuadernos Americanos* [México], 190 (5), p. 113-120.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1974); “Ante el problema educativo ¿Qué es el hombre en ciernes?”. *Diálogos* [El Colegio de México], 10, 5 (59), p. 35-37.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1976); “Divagaciones en torno a un viaje a la India”. *Diálogos* [El Colegio de México], 12, (71), p. 26-30.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1978a); “En torno a una nueva ideología universitaria”. *Diálogos* [El Colegio de México], 14, 4 (82), p. 37-39.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1978b); “En torno a la idea de generación”. *Cuadernos Americanos* [México], 220 (5), p. 80-84.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1987a); *Irradiación de una biografía: María Solà de Sellarès*. Mèxic: Costa-Amic Editores.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1987b); *Vers la nova educació: la integritat de l'infant*. Mèxic: Costa-Amic Editors.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1988); *¿Qué es educar? Hacia la integridad del niño*. Barcelona: Editora Amelia Boudet - Editorial Teosófica.

SOLÀ DE SELLARÈS, Maria (1990); *Hacia la nueva generación: su integridad. Ritmo evolutivo histórico*. Mèxic: Editorial Porrúa.

SOLER MATA, Joan (2008); “Entre Europa i Amèrica Llatina: Adolphe Ferrière i l'Escola Nova a Barcelona”, *Temps d'Educació* [Universitat de Barcelona], 35, p. 229-248.

TUSQUETS, Joan (1927); *El teosofisme*. Barcelona: Llibreria Catalònia [Col·lecció Biblioteca Horitzons].